

Олег Власюк

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІАЛІСТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ «СЕЛЯНСЬКИЙ СОЮЗ» У 1924-1930 РР.

Спираючись на різноманітні джерела та історіографічний до-робок, у цій статті автор здійснив спробу простежити діяльність української партії «Селянський союз», спрямовану на розбудову організаційних структур, форми її роботи з населенням, пошук ситуативних або стратегічних союзників, внутрішньопартійні суперечки щодо ідеологічного обличчя протягом 1924-1930 рр.

Ключові слова: Сельсоюз, Волинь, Холмщина, політика, КПЗУ.

Опираясь на разнообразные источники и историографические наработки, автор осуществил попытку проследить деятельность украинской партии «Селянский союз» по расширению организационных структур, формы работы с населением, поиск ситуативных и стратегических союзников, внутрипартийные разногласия по поводу идеологического лица на протяжении 1924-1930 гг.

Ключевые слова: Сельсоюз, Вольнь, Холмщина, политика, КПЗУ.

Drawing on diverse sources and historiographical works, in this article the author attempted to trace the activities of the Ukrainian party «Selyanskyj Sojuz» (Peasants Union), aimed at building organizational structures, forms of outreach, search situational or strategic allies, internal party disputes over the face of ideological during 1924-1930.

Key words: Selsojuz, Volyn, Holm region, policy, KPZU.

В сучасних умовах надзвичайно актуальним є накопичений у минулому досвід роботи українських політичних сил, зокрема з розбудови організаційних структур, форм роботи з населенням, пошуку ситуативних або стратегічних союзників тощо. Водночас зауважимо, що сьогодні практично не вивчається історія лівого і ліворадикального руху в Західній Україні і, зокрема, на Волині. Однією із найбільш цікавих і не до кінця досліджених сторінок цієї теми є період 1920-х

рр. в Західній Україні, коли з ініціативи українських послів польського сейму постала перша на теренах Волині і Холмщини українська селянська партія лівого спрямування – «Селянський союз».

У радянський період цю проблему активно досліджувала ціла плеяда істориків. Проте для їхніх праць притаманне ідеологічно-тенденційне трактування, перебільшення і возвеличення ролі компартії, певні спрощення і замовчування тенденцій та діячів, які не вписувалися в теорію про керівну роль комуністів в житті Західної України. Показово в цьому плані є робота Галини Сизоненко «Сельроб у боротьбі за возз'єднання», де «Сельсоюз» розглядається виключно як сходинка, перехідний етап до створення «Сельробу», а той у свою чергу – як безвідмовна прибудова, додаток КПЗУ. Ґрунтовно цією проблемою займалися і польські дослідники, в першу чергу Януш Радзейовський. Але й тут подекуди зустрічаємо дещо однобоке висвітлення питання, переважно в контексті історії комуністичного руху, до того ж на основі здебільшого лише польських джерел. Серед сучасних українських дослідників увагу західноукраїнському селянському лівому рухові міжвоєнної доби, зокрібно «Сельсоюзу» і «Сельробу», приділяв лише І.Соляр.

Спираючись на різноманітні джерела та історіографічний доробок, у цій статті автор здійснив спробу простежити діяльність української партії «Селянський союз», спрямовану на розбудову організаційних структур, форми її роботи з населенням, пошук ситуативних або стратегічних союзників та власного місця в західноукраїнському політикумі, внутрішньопартійні суперечки щодо ідеологічного обличчя партії протягом 1924-1930 рр.

У жахливих умовах післявоєнного життя 1920-х років на західноукраїнських землях питання створення української селянської партії лівого спрямування, як видається, було лише питанням часу. Тягар соціально-економічного і політичного ґніту тут посилювався національним, що не могло не детонувати масовий спротив місцевої людності окупаційному режимові. У надзвичайно страхітливих умовах опинилося західноукраїнське село. Під тиском податкових поборів і боргів, воно прирікалося на голод, злидні і повільне вимирання. Незважаючи на те, що селяни ледве животіли від малоземелля, уряд Речі Посполитої густо насаджував на «східних кресах» колоністів-осадників, переважно колишніх офіцерів і підофіцерів польської армії.

В таких умовах була потреба в організації легального політичного об'єднання для захисту соціальних та національних прав селянства. Ініціаторами заснування лівої української селянської партії були лі-

дери українського національного руху Холмщини та Волині. В 1922 році вони доклали великих зусиль, щоб українці як найбільша з національних меншин Польщі були гідно представлені у її парламенті.

Навесні 1924 року послали сейму від Волині і Холмщини А.Братунь, М.Чучмай, С.Маківка, брати Антін і Павло Васильчуки, С.Козицький, С.Назарук та В.Дмитріюк ініціювали утворення легального українського об'єднання «Селянський союз». Навесні та влітку 1924 року вони провели в ряді сіл і містечок Волині, Холмщини, Підляшшя та Полісся зібрання селян, на яких були обрані делегати на організаційний з'їзд. Слід додати, що такі зібрання у формі народних віче та мітингів були на той час основним засобом агітації, збираючи величезні маси слухачів, які потім розносили ці відомості, повертаючись до рідних сіл. Проте, збираючи велику кількість учасників, народні зібрання одночасно ставали об'єктом підвищеної уваги поліції, а виступи нерідко ставали приводом для кримінального переслідування. Так, виступаючи 26 серпня 1923 року під час віче в Почаєві, посол П.Васильчук заявив: «Осадники польські – це паразити на здоровому українському тілі, які народ повинен струсити з себе, а землю поділити між собою... Надійде час, і ми, українці, будемо виганяти поляків, їх владу і осадників... Польська влада і поліція – то злодії». На тому ж зібранні посол Максим Чучмай також публічно виголошував погрози на адресу поляків, що стало приводом для звинувачення обох українських послів в антидержавній діяльності [8, с.354].

Установчий з'їзд «Сельсоюзу» відбувся 17 серпня 1924 року в Холмі [15, с.68]. Основну масу в проводі нового об'єднання становили вчителі, церковні та громадські діячі, які керували відділками «Просвіти», «Рідної хати», споживчих кооперативів. Друкованим органом партії став заснований Антоном Васильчуком у 1920 році і свого часу заборонений владою тижневик «Наше життя».

З основною доповіддю на з'їзді нової селянської партії виступив П.Васильчук, якого й було обрано керівником «Сельсоюзу». Програма об'єднання, затверджена установчим з'їздом, була опублікована в партійній газеті «Наше життя». У ній наголошувалося, що нова партія українських селян прагне до ліквідації визиску на селі, боротиметься за знищення капіталістичного і встановлення соціалістичного ладу, а для досягнення цих цілей застосовуватиме різні форми боротьби залежно від політичної обстановки. На першому плані програмних тез стояла також вимога боротьби «за право на самовизначення українського народу» [15, с.44]. Одночасно тези закликали «Сельсоюз» до боротьби за найближчі завдання: право на школу з рідною мовою

навчання; проведення аграрної реформи з конфіскацією великих земельних маєтків і розподілу їх земель в першу чергу серед місцевих українських селян. «Сельсоюз» виступав проти компенсації великим землевласникам за відчужувану в них землю. Що ж до майбутнього уряду, то «Сельсоюз» волів бачити такий уряд, який складався б «з селян разом з робітниками» [11, с.117].

«Сельсоюз» виступав за дотримання 8-годинного робочого дня, державну допомогу старим і безробітним, охорону праці жінок і неповнолітніх, організацію безплатної медичної допомоги [3, с.37]. Згідно статуту «Сельсоюзу», кожен член партії зобов'язувався сплачувати внески, в міру можливостей підтримувати партію матеріально і морально, розповсюджувати партійну пресу. Найвищим органом «Селянського союзу» проголошувався партійний Конгрес, що мав відбуватися щорічно не пізніше 20 травня [3, с.39].

До кінця 1924 року діяльність нової партії українських селян поширилася на Волинь і в грудні того року у м.Володимир-Волинський на нараді місцевих членів «Сельсоюзу» створено окружну організацію партії. Аналогічна організація «Сельсоюзу» виникла також у Бресті. Незабаром «Сельсоюз» став серйозною силою, швидко поширював свій вплив серед селян, розгорнувши густу мережу первинних місцевих комітетів у селах і містах Волині, Полісся, Підляшшя, Холмщини і навіть частини Східної Галичини. На Волині ця партія взагалі не мала конкурентів серед інших селянських організацій. Натомість на Поліссі «Сельсоюз» змагався за впливи серед селянства з польською селянською партією «Визволене» і, меншою мірою, з Польською соцпартією (ППС), які зуміли зберегти деякі впливи серед селян Сарненського та інших повітів Поліського воєводства [15, с.45].

Комендант Луцької окружної державної поліції 22 січня 1925 року писав у Варшаву, що українські послы сейму А.Братунь, М.Чучмай, С.Назарук, С.Підгірський, В.Тимошук активно організують повітові комітети «Сельсоюзу». Станом на 10 жовтня 1925 року організаційна мережа «Сельсоюзу» мала уже 14 окружних комітетів – у Холмі, Влодаві, Бресті, Горохові, Кобрині, Кременці, Дубно, Луцьку, Рівному, Любомлі, Дрогобичі та Бродах [3, с.40]. Як бачимо, партії вдалося досить швидко поширити мережу своїх низових організацій на всі північно-західні українські землі і навіть, перетнувши «сокальський кордон», вийти на терени Галичини.

Органом «Сельсоюзу» була газета «Наше життя». Вона на перше місце висувала загальнонаціональні проблеми, захищала від утисків властей православне населення, а перехід чотирьох членів УПР

(Х.Приступи, Й.Скрипи, А.Пашука і Я.Войтюка) до складу комуністичної групи послів в сеймі (у листопаді 1924 р.) розглядала, як самоусунення від українського визвольного руху. Активно «Наше життя» боролось проти полонізації Західної України, критикувало аграрну реформу з її польським осадництвом на українських землях. «Сельсоюз», на протипагу комуністам, не вів полеміки з українськими правими і центристськими силами, не нападав на релігію і церкву, аби не розбивати сил і можливостей українського фронту в парламенті Польщі [15, с.45].

Виникнення і активна політична діяльність української селянської партії «Сельсоюз» стали взірцем і поштовхом до створення лівої селянської партії і в Західній Білорусі, де нелегальна КПЗБ на той час потребувала організації, яка б діяла законно і могла слугувати прикриттям для комуністичної агітації. Так, 11 листопада 1924 року посли сейму від польської селянської партії «Визволене» Адольф Бон і Фелікс Головач заснували Незалежну партію хлопську (НПХ) радикального напрямку. Назву партії запропонував один із її засновників Ф.Головач, обраний послом сейму населенням Сарненського повіту, який тоді входив до складу Поліського воєводства [9, с.47].

Комуністичні лідери спочатку не знали, як поставитися до новостворених селянських партій. Адже курс на «більшовизацію» компартій, проголошений влітку 1924 року на V конгресі Комінтерну, зводився в основному до визнання політичними партіями тільки таких організацій, які діяли серед робітництва заводів і фабрик. Тому «Сельсоюз» і НПХ виявилися непередбачуваною проблемою для керівництва Комінтерну. Адже в 1924-1925 роках його керівники висловлювалися тільки за створення селянських спілок та організацій (а не політичних партій!) без чітких програм, відводячи їм роль культосвітніх осередків і пропагандистських майданчиків. Верхівка комуністичного руху, яка знаходилася в Москві, вважала існування окремих селянських політичних партій непотрібним і шкідливим, що й не дивно з огляду на невисоку популярність більшовицької версії комунізму серед селянства.

У науковій літературі, особливо радянського періоду, як незаперечний факт подається теза, що «Сельсоюз» створений з допомогою КПЗУ. Однак варто звернути увагу на той факт, що посли сейму від північно-західних українських земель, які заснували «Сельсоюз» (а їх наприкінці 1924 року було 7 осіб), не були слухняним знаряддям у руках лідерів КПЗУ. Це й стало головною причиною розколу соціалістичної фракції Українського клубу в сеймі на початку 1924 року.

Крім того, члени УПР, які симпатизували комуністам, відкрито перейшли до комфракції у парламенті. Засновники ж «Сельсоюзу» цього не зробили, більше того – вони засуджували цей вчинок. Цей факт дає підстави вважати, що на початковому етапі ця українська партія великою мірою розраховувала на власні сили і прагнула стати самостійним гравцем в політичному житті Польщі, представником інтересів українського селянства.

Однак в умовах внутрішньополітичного напруження, коли польські праві (ендеки і їх союзники) наполегливо проводили свій курс на асиміляцію непольських національностей, а ліві сили були слабкими, «Сельсоюз» з кінця 1925 року все більше уваги звертає на Радянську Україну, розглядаючи її як «українську державу» в рамках СРСР. Особливе захоплення «сельсоюзівців» викликала українізація суспільного і культурного життя в УСРР. Вплив справляли і поставки хліба з Радянської України в 1925 році для голодуючого населення Західної України, яке потерпіло від стихійного лиха у 1924 році [15, с.45]. Завдяки прорадянським настроям в партії і фінансовій підтримці, яку надавала КПЗУ «сельсоюзникам», позиція селянської української партії зазнавала кардинальних змін, «Сельсоюз» поступово приблизно з початку 1926 року перейшов на платформу КПЗУ.

Важливим є те, що партія виступала за міцний одноцільний фронт всіх українців незалежно від їхніх ідеологічних поглядів. Це підтверджується тим, що на сторінках власної партійної преси аж до початку 1926 року «Сельсоюз» не тільки не допускав критики на адресу інших українських сил правого та центристського спрямування, а й друкував матеріали авторів, які належали до таких партій [10, с.95]. З цього можемо зробити висновок, що від часу створення і приблизно до початку 1926 року «Селянський союз» виступав як самостійна політична сила і не перебував під впливами комуністів. Та й навіть пізніше, коли до складу її ЦК було введено членів КПЗУ, ідеологічне обличчя партії не було, власне кажучи, комуністичним. Якщо платформу КПЗУ можна окреслити терміном «націонал-комунізм», за що більшість її членів пізніше поплатилася, то програмні документи і діяльність «Сельсоюзу» дають підстави вважати його національною соціалістичною силою, причому національна складова на першому етапі була домінантною.

Долю «Сельсоюзу» визначив II з'їзд КПЗУ, який відбувся у жовтні 1925 року під Москвою. «Найкращою формою широкого організування селянських мас може бути селянська організація, що могла б легально охоплювати широкі верстви населення і, будучи під впли-

вом компартії, могла б паралізувати діяльність тих селянських організацій, що йдуть за угодовськими дрібно-міщанськими політичними партіями, – читаємо в одному з документів цього з'їзду. – До створення зазначеної селянської організації партія повинна вжити всіх заходів» [5, с.208].

Отже, лідери КПЗУ схилилися до створення не селянської політичної партії, а тільки селянської організації – легального прикриття КПЗУ в Польщі, «прибудови» компартії. Це функціонери КПЗУ вважали вкрай необхідним, бо після розгрому УСДП як легального прикриття і низки арештів на Волині чисельність її рядів не зростала. Вона перебувала в застої: якщо в кінці 1923 року в її рядах налічувалося 1560 членів, то в кінці 1925 року – 1743 [15, с.48]. Тому «поглинання» Селянського союзу – партії, яка за рік існування змогла створити розгалужену мережу місцевих організацій, для фактично стагнутої у глибокому підпіллі компартії було на той час ледве не питанням життя і смерті. КПЗУ під ширмою «Сельсоюзу» отримала змогу не тільки легально проводити зібрання, мітинги, демонстрації, а й організовувати товариства та інші об'єднання громадян, видавати пресу, через сельсоюзівських послів сейму мати своє представництво у парламенті.

З метою поширення впливу в українських повітах Люблінського воєводства «Сельсоюз» розгорнув роботу в культурно-освітній організації «Рідна хата», бо польська влада не давала згоди на теренах Холмщини і Підляшшя відкривати місцеві організації товариства «Просвіта». Після звернення А.Васильчука, С.Любарського та Я.Войтюка до Люблінського воєводи нарешті вдалося 22 червня 1922 року зареєструвати товариство «Рідна хата» як добротинну організацію з центром в м.Холм. Перші урочисті збори товариства відбулись 14 жовтня 1922 року. Головою організації було обрано її ідейного натхненника і майбутнього посла сейму А.Васильчука. Відразу після реєстрації почали утворювати місцеві філії, перша з яких була організована С.Любарським в селі Метелин на Грубешівщині [1, с.78]. Відкриття та легалізація філій дозволило уже наприкінці 1923 року охопити діяльністю всю територію Холмщини і Південного Підляшшя. Наприкінці 1926 року товариство «Рідна хата» об'єднувало понад 80 філій і хат-читалень і чимало зробило для пробудження національної свідомості населення. Правління товариства дбало, щоб кожна філія мала власну бібліотеку. КПЗУ домоглася того, щоб більшістю читалень «Рідної хати» керували члени «Сельсоюзу» або комуністи, що дозволяло розповсюджувати серед селян партійну літературу і видан-

ня з СРСР [3, с.41]. Таким чином «Селянський союз» сприяв розповсюдженню радянофільства і соціалістичних ідей в північно-західних регіонах України, забезпечував КПЗУ постійний зв'язок з масами. Саме тому в 1928 році товариство «Рідна хата» було заборонене наказом люблінського воєводи з формулюванням: «диверсійна діяльність, тобто сприяння комуністичному рухові».

Проте однієї партії, тобто «Сельсоюзу», до того ж регіональної, для КПЗУ виявилось недостатньо. Компартія Західної України планувала створити селянську організацію, яка б охопила своєю діяльністю й інший регіон Західної України – Східну Галичину. В листопаді 1925 року у Варшаві представники КПЗУ М.Теслюк і П.Крайківський зустрілися з діячами «Сельсоюзу» С.Маківкою, М.Чучмаєм, С.Козицьким, А.Братунем і П.Васильчуком, запропонувавши «Сельсоюзу» об'єднатися з галицькою русофільською партією «Народна воля», яка ще на початку 20-х років встановила контакти з радянськими представниками.

Зазначимо, що група керівників «Селянського союзу» мала з керівництвом КПЗУ розбіжності в поглядах на події 1917-1920 рр. та національну політику КП(б)У на Наддніпрянщині, а тому фактично від часу свого створення вела переговори про об'єднання з проводом Української радикальної партії, яка діяла в Галичині. Проте керівництво КПЗУ, знаючи про відсутність радянофільських тенденцій в УРП, було проти цього і наголошувало на необхідності об'єднання з галицькими «воленародівцями», незважаючи на антагоністичність засадничих позицій цих партій. Коли пізніше лідер «Сельсоюзу» С.Маківка запропонував розширити селянське об'єднання Західної України за рахунок приєднання до нього лівого крила Української соціалістично-радикальної партії (УСРП), ця пропозиція теж була відкинута. Таким чином, на цих переговорах КПЗУ перебрала ініціативу в свої руки, ігноруючи думки представників «Сельсоюзу». Той же С.Маківка на переговорах у Львові змушений був заявити представникам радикалів про неможливість об'єднання, аргументуючи це діаметрально протилежним ставленням «Сельсоюзу» і УСРП до радянської влади в УСРР [2, с.357].

Того ж дня представники «Селянського союзу» на квартирі проводу москвофільської групи «воленародівців», яку очолювали К.Вальницький і К.Пелехатий, досягли домовленості про остаточне і негайне об'єднання обох цих партій у нову політичну силу «Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання», скорочено «Сельроб» [2, с.357].

На початку 1926 року було переобрано нове керівництво «Сельсоюзу» – президію ЦК, щоб прискорити об'єднання з партією «Народна воля». Головою президії ЦК «Сельсоюзу» став М.Чучмай, його заступником – С.Маківка, секретарем – А.Братунь. Відтоді «Сельсоюз» остаточно перейшов на прорадянську позицію. Водночас в пресі «Сельсоюзу» розпочалася гостра полеміка з ліберально-демократичною центристською партією Західної України – УНДО та соціал-радикалами з УСРП.

13-14 березня 1926 року у Варшаві, в приміщенні посольського клубу «Сельсоюзу», відбулася партійна конференція. Вже тоді провід партії зазначав, що бачить доцільність створення спільного фронту у визвольних змаганнях, а тому «Сельсоюз» півтора року «проводив переговори з галицькою українською радикальною партією у Львові, але програмові і тактичні різниці не привели не тільки до об'єднання цих двох партій, а навіть не привели до близького співробітництва» [6, с.160].

На конференції відзначено, що за 2 роки існування селянська партія зросла організаційно і розширила свої впливи серед населення, а завдяки цьому завойовано вагомe місце в парламенті держави. Були заслухані доповіді: П.Васильчука про – політичне становище в Західній Україні; М.Чучмая – про економічне становище і працю в органах самоврядування; С.Назарука – про податки; С.Маківки про земельну реформу; С.Козицького про культурно-освітню роботу; А.Братуня – про організаційні питання. Після обговорення доповідей було ухвалено рішення про активізацію роботи в масах селянства з метою пропаганди ідей соціалізму і класової свідомості. Крім того, в резолюції конференції відкидалася можливість союзу з УНДО [3, с.41].

Посередницьку роль між справжніми ініціаторами об'єднання (виконком Комінтерну, уряди СРСР і УСРР) та його безпосередніми учасниками («Сельсоюз», «Народна воля» і КПЗУ) виконував радник повпредства СРСР у Варшаві М.Лебединець. Він впродовж 1925-1927 років по кілька разів щомісяця доповідав у Харків про політичну ситуацію в Західній Україні та об'єднавчі процеси в комуністичному русі Польщі [4, с.60-61].

7-11 липня 1926 року М.Лебединець провів наради із представниками ЦК КПЗУ, «Сельсоюзу» і «Народної волі». На цих зустрічах було узгоджено назву нової політичної сили – Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання. Як бачимо із самої назви, нахненники нової формації і надалі дотримувалися думки, що утворення власне політичних партій на селянській основі є шкідливим для

комуністичного руху, залишаючи таким організаціям роль прикриття для «справжньої партії» робітників і селян (читай – КПЗУ). Крім того, слово «об'єднання» в назві перекликалося з іншою впливовою силою на західноукраїнській арені – УНДО – і для багатьох не надто розуміючих і досвідчених в політичному житті, громадян це вносило ще більшу незрозумілість та сумбур у загальному й без того строкатому спектрі західноукраїнського політикуму.

В ході нарад із радянським «куратором» Лебединцем було узгоджено організаційні основи об'єднання. Так, було вирішено, що майбутню об'єднану партію очолюватиме центральний комітет з 9 або 11 осіб (на засадах рівної кількості представників обох партій (по 3 або 4), двох представників КПЗУ та одного від молодіжного крила партії). «Воленародівці» відразу погодились на входження до ЦК двох представників від комуністів, а «сельсоюзівці» остаточної відповіді ще не дали [4, с.61].

На голову ЦК майбутньої партії тоді було вирішено висунути С.Маківку (від «Сельсоюзу»), його заступником – К.Вальницького (від «Волі народу»), а секретарем мав стати представник КПЗУ. До складу об'єданого ЦК від першої партії висувались С.Маківка, М.Чучмай, С.Козицький, а від другої – К.Вальницький, К.Пелехатий, М.Заяць. Було також вирішено, що пресові органи обох партій («Наше життя» і «Воля народа») змінять назви, а до складу їх редколегій буде введено представника КПЗУ [4, с.61].

Попри, здавалось би, з'ясування багатьох позицій, між обома партіями зберігалось ще багато політичних розбіжностей та взаємної недовіри. Видається, що з самого початку злиття настільки різних, фактично антагоністичних, політичних сил було приречене на поразку. Адже «Сельсоюз» у програмних документах декларував свою боротьбу за гасла незалежності та соборності України, а радикальне крило москвофілів з Партії народної волі (ПНВ) заперечувало сам факт існування українського народу, його мову вважало одним із діалектів російської. У її програмних документах зазначалося, що «російські соціалісти Східної Галичини відкидають прагнення до створення з племен російського народу нових самостійних народів» і що немає потреби відходити від російської мови [11, с.110]. Дефініція «галіційсько-російське населення», якої вони дотримувалися на означення галичан, була засуджена і відкинута керівництвом КПЗУ, яке вважало хибним також факт невизнання української нації. Саме під впливом Компартії Західної України верхівка ПНВ змушена була порвати з найбільш радикальними русофілами і навіть почала вида-

вати свій часопис українською мовою. В програмі партії з'явилося положення про її бачення вирішення національного питання: «В нишніх умовах в порішуванні справ основних політико-державних взаїмовідносин народів (самостійність, федерація, право на відділене) партія Н.В. вважає як одинокое средство примінене принципу само означення» [7, с.143-144].

Також для москвофілів-«воленародівців» надзвичайно дражливим було те, що в назві нового об'єднання буде вжито слово «український», представники ПНВ звинувачували в націоналізмі «Сельсоюз», який, натомість, дорікав воленародівцям їх національним нігілізмом. Тому остаточне об'єднання обох партій відкладалося на осінь 1926 року. Перед цим для узгодження позицій і досягнення компромісу було проведено ще кілька спільних нарад – 12-13 вересня у Львові, 26 вересня у Гданську, і нарешті 3 жовтня у Варшаві було визначено дату об'єднаної з'їзду – 10 жовтня 1926 року [4, с.62]. Саме цього дня в малому залі Львівського музичного товариства ім. Лисенка відбувся об'єднаний з'їзд «Сельсоюзу» і Партії Народної Волі. В роботі з'їзду взяли участь 55 делегатів від «Сельсоюзу» з Волинського, Поліського і Люблінського воєводств (повіти Брест, Володимир-Волинський, Володава, Горохів, Грубешів, Дубно, Дрогичин, Кобрин, Кременець, Луцьк, Любомль, Острог, Рівне, Холм), 4 делегати з трьох галицьких повітів (Бродівського, Березнівського, Станіславського) та 6 послів сейму (А.Братунь, П.Васильчук, С.Козицький, С.Маківка, С.Назарук і М.Чучмай) [6, с.159]. Від Партії Народної Волі прибуло 92 делегати. З них 76 приїхали зі Східної Галичини, 7 – з Волині, Холмщини та Полісся, 3 делегати представляли студентську молодь, 6 були членами ЦК Партії Народної Волі [7, с.169]. З'їзд проголосував за об'єднання двох партій і прийняв постанову про те, що всі місцеві комітети Партії Народної Волі і «Селянського союзу» перейменовуються у комітети «Сельробу» [7, с.170-171].

Зазначимо, що 5 делегатів від «Сельсоюзу» на чолі з послом сейму С.Назаруком стали в опозицію до більшості і голосували проти об'єднання [6, с.159]. Ця група, яка представляла Володимир-Волинську окружну організацію «Сельсоюзу», заявила про своє бажання співпрацювати з УСРП [2, с.359].

Незабаром після установчого з'їзду «Сельробу», в грудні 1926 року, його покидає також група послів сейму – лідерів попереднього «Селянського союзу» на чолі з П.Васильчуком. Разом з групою діячів Холмської і Володимир-Волинської організації «Сельробу» він відновлює партію «Селянський союз» з новим друкованим органом –

газетою «Селянський шлях». Проте відновлене об'єднання виявилось значно слабшим від свого попередника, оскільки його організації знаходились в основному лише по обох берегах р. Західний Буг.

Перед виборами до парламенту Польщі в 1928 році «Сельсоюз» ще мав сильні позиції серед українського населення на заході Волині і на Холмщині. З ним розпочали переговори про спільний виборчий блок представники Українського національно-демократичного об'єднання. Переговори між «Сельсоюзом» і УНДО тривали досить довго, і лише 9 січня 1928 року на нараді в Ковелі було вирішено спільно створити Український центральний виборчий комітет Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя, використавши досвід попередніх виборів 1922 року. Цей комітет, як і галицька організація УНДО, приєднався до Блоку національних меншин. Проте в нових умовах БНМ не вдалося повторити успіху попередніх виборів і на Волині він спромігся отримати лише один сеймовий мандат, який отримав кандидат від УНДО. Протягом 1928-1930 рр. популярність «Сельсоюзу» значно зменшилася, як і робота його діячів з масами – за цей період органи влади зафіксували лише 5 народних зібрань, ініційованих «Сельсоюзом» (3 в Люблінському і 2 у Волинському воєводстві). До цього долучились послы сейму Павло Васильчук і Лаврентій Серветник. Проте, на думку поліції, П.Васильчук на той час уже втратив вплив серед населення. Інший посол від «Сельсоюзу» Лаврентій Серветник, за інформацією державної поліції, здійснив поїздку Костопільським повітом, уродженцем якого він був, де проводив низку небагатолюдних зібрань в приватних помешканнях [14, с.264].

Ще однією спробою реанімувати діяльність «Сельсоюзу» стало заснування групою прибічників партії на чолі з послом П.Васильчуком в грудні 1929 року в Холмі товариства «Сільський господар». За аналітичними оцінками міністерства внутрішніх справ, це було зроблено, щоб протиставитися діяльності холмського «Комітету українських кооперативів», цілком опанованого впливами «Сельроб-єдності». Проте на той час польська поліція зауважувала, що прихильники «Сельсоюзу» уже кілька місяців не виявляють жодної активності, а ця квола спроба реанімації впливів партії не мала успіху. Загалом на теренах Люблінського і, дещо меншою мірою, Волинського воєводств «Сельроб-єдність» «цілковито опановує українське громадське і господарське життя» [13, с.52].

Ще одну спробу відновити діяльність партії П.Васильчук здійснив у квітні 1930 р., коли за його ініціативою було скликано надзвичайну конференцію представників «Сельсоюзу». Основним у порядку ден-

ному було питання реорганізації партії, зміни програми та статуту, пошуки можливих союзників на майбутніх парламентських виборах. Згідно аналітичного звіту, підготовленого міністерством внутрішніх справ, це свідчило, що «керівники Сельсоюзу, який нині фактично не існує, мають наміри реанімувати партію». Польські аналітики констатували, що симпатії до колишнього «Сельсоюзу» (з періоду перед об'єднанням з ПНВ) ще існують на Волині та в українських повітах Люблінського воєводства. Проте вони досить слабкі і організаторам партії треба докласти чималих зусиль, щоб відновити «Сельсоюз» як самостійну політичну організацію. З огляду на це, скликання надзвичайної конференції можна вважати більшою мірою за передвиборчий маневр, розрахований на торги з УНДО, аніж за реальну спробу реанімації партії [12, с.46]. Проте пошук зближення з УНДО не дав бажаних результатів – пропозиції П.Васильчука про об'єднання зусиль було відкинуто.

Очевидно, одним із важливих факторів, що вплинув на припинення діяльності «Селянського союзу», стала і нестача джерел фінансування. Наприкінці 1929 року до Польщі докотилися хвилі світової фінансової кризи, а «благодійність українських громад як місцевих, так і з Америки, значно ослабла», тож українське культурно-освітнє і політичне життя на той час відчуло значні труднощі з огляду на брак джерел фінансування [13, с.53].

Загалом можемо констатувати, що діяльність «Селянського союзу» протягом 1924-1930 рр. стала важливим етапом в політичному житті українців Волині, Холмщини та Підляшшя, вона сприяла зростанню національної свідомості населення, надала значний політичний досвід активній частині українського суспільства, представляла його інтереси у вищих законодавчих органах Другої Речі Посполитої. Значні успіхи та стрімке організаційне зростання першого періоду діяльності співпало в часі з посиленням радянофільських настроїв і призвело до зближення з комуністичним рухом. Результатом цього став розкол у самому «Сельсоюзі», ослаблення його впливів у суспільстві і безрезультатні спроби правого крила партії відновити їх через пошук шляхів зближення з УНДО.

Джерела та література:

1. Купріянович Р. Товариство «Рідна хата» (1919-1930 рр.). З історії українського національного життя на Холмщині та Південному Підляшші в міжвоєнний період / Р.Купріянович // Світовий конгрес українців Холмщини і Підляшшя. Матеріали наукової конференції. – Львів, 1996. – С.75-82.

2. Макух І. На народній службі: Спогади / І.Макух. – К.: Основні цінності, 2001. – 572 с.
3. Сизоненко Г. «Сельроб» у боротьбі за возз'єднання / Галина Сизоненко. – Львів, 1971. – 176 с.
4. Соляр І. Радянофільство у Західній Україні (1920-ті рр.) / І.Соляр // Український історичний журнал. – 2009. – №1. – С.55-67.
5. Теслюк М. У боротьбі за возз'єднання. Сторінки спогадів / М.Теслюк. – Львів, 1988. – 243 с.
6. Тисяча років української суспільно-політичної думки: У 9 т. – Т.VII. – К., 2001. – 440 с.
7. Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті. Документи і матеріали. Том II. – Сучасність, 1983. – 443 с.
8. Grunberg K., Sprengel B. Trudne sąsiedztwo / K.Grunberg, B.Sprengel. – Warszawa, 2005. – 832 s.
9. Lato S. Ruch ludowy wobec sanacji (z dziejow politycznych II Rzeczypospolitej) / Stanisław Lato. – Rzeszów, 1985. – 217 s.
10. Мєдрзєcki W. Województwo Wołyńskie. 1921–1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych / W. Мєдрзєcki. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdansk; Łódź: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1988. – 203 s.
11. Radziejowski J. Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy. 1919–1929 / J. Radziejowski. – Krakow, 1976. – 266 s.
12. Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za II i III kwartał 1930 r. – Warszawa, 1930. – 181 s.
13. Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za październik, listopad i grudzień 1929 r. – Warszawa, 1930. – 140 s.
14. Szumiło M. Wiecie sprawozdawcze posłów i senatorów Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej w latach 1928-1939 / M. Szumiło // Wschodni rocznik humanistyczny. – T. IV. 2007. – S. 255-269.
15. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929 / R. Torzecki. – Kraków, 1989. – 468 s.